

Nr 46.

Ankom till Riksdagens kansli den 11 april 1913 kl. 12 m.

Utlåtande i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående utredning rörande det svenska jordbrukets ekonomi m. m.

(2:a Avd.)

I en inom Andra kammaren väckt, till jordbruksutskottets behandling överlämnad motion, nr 202, har herr *Molin* i Dombäcksmark hemställt, att Riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om utredning angående det svenska jordbrukets ekonomi och de jordbrukande klassernas levnadsförhållanden i syfte att klargöra vilka åtgärder, som tarvas för den jordbrukande befolkningens bibehållande vid jordbruket och för egnahemsrörelsens fortsatta utveckling.

Till stöd härför har anförts följande:

»Ett lands lycka och välstånd beror ytterst på huru dess jordbruk är ordnat. I vårt land erkännes också jordbruket såsom grunden för samhällets lycka. I den mån jordbruket kommer i betryckt läge, försvåras och omöjliggöres utvecklingen fram till lyckligare samhällsförhållanden. Tyvärr måste det konstateras, att jordbruket här i landet, i stort sett, för närvarande är i ett mycket betryckt läge. Orsakerna kunna vara mångahanda. Emigration, industrialism, flykten från jorden in till städerna, dyrtiden, allt detta och mera gör, att jordbrukarens lott blir allt svårare. Men orsakerna kunna ligga djupare och böttna i något, varav ovan omtalade kan vara följd.

Vetskapen om jordbrukets betryckta ställning har drivit statsmakterna att med skiftande medel råda bot för det onda. De undersökningar, som påkallats och verkstälts, hava dock varit av mera periferisk

art. Med skäl kan sägas, att så gott som allting är undersökt och utrett rörande jordbruksnäringen utom själva kärnan i det hela: Hur hänger det ihop med det svenska jordbrukets ekonomi? Man tycks alltid ha utgått från förutsättningen, att jordbruket i och för sig är ekonomiskt bärkraftigt, men att yttre omständigheter vållat fler eller färre jordbrukargrupper skada i deras näring, vilka yttre orsaker statsmakterna förty velat avlägsna. Jag vill blott som exempel taga Norrlandskommittén, den pågående utredningen angående jordbrukets avsättningsmöjligheter, den likaledes pågående utredningen om de åtgärder, som i *främmande* land vidtagits för bondeklassens bibehållande vid jordbruket, försöken att ordna jordbrukarnas kreditförhållanden, statens, landstingens och hushållningssällskapens åtgärder för det mindre jordbrukets höjande, undersökningarna rörande torparnas levnadsförhållanden, egnahemsfrågan m. m. Alla dessa åtgärder eller ansatser därtill, hur goda och välsignelsebringande de än varit, äro och med säkerhet komma att bliva i framtiden, hava dock rört sig endast vid sidan och omkring huvudfrågan, jordbruksnäringens ekonomi i och för sig. Denna kärnpunkt har knappt vidsnuddats.

Att något är som det icke borde vara med det svenska jordbruket framgår så mycket tydligare därav, att det stora jordbruket icke tycks kunna existera utan hjälp av de konstlade medel, tullarna innebära. De sistförflutna årens taxeringsuppgifter tyda också på, hur illa det i själva verket är beställt med ekonomien vid det mycket lovprisade mindre jordbruket. Jag tillåter mig i detta sammanhang uttala den förmodan, att roten och upphovet till det svenska jordbrukets alltjämt fortgående glidande hän mot nödläget är det till sina verkningar olyckliga tullsystemet.

Då egnahemsrörelsen numera blivit ett av statens förnämsta intressen, är det av synnerlig vikt att rätt planlägga och utföra densamma. Min övertygelse är, att statsmakterna tillfölje den rådande okunnigheten om det svenska jordbrukets ekonomi, sådan den i verkligheten är, stå i begrepp att i egnahemsrörelsens vackra namn framskapa ett nytt socialt elände, jordbruksproletariatet. Olyckan är nämligen, att som grund för beräkningarna tagits antingen skenbart lysande men ekonomiskt bedrägliga skörderesultat vid jordbruk, där kanske förmögenheter nedlagts för att driva upp avkastningen eller också — ingen grund alls. För att skapa sig ett riktigt begrepp om jordbrukets ekonomi fordras att skärskåda icke så kallade »mönsterjordbruk», åt vars ekonomi den praktiske jordbrukaren, som är hänvisad att *leva* av sitt jordbruk, skakar på huvudet, utan sådana jordbruk i skilda delar av landet,

vilka bedrivs utan konstlade medel, med strävsamt arbete och umbäranden samt de medel, naturen själv givit. Det ekonomiska resultatet vid sådana, jag vill kalla naturenliga jordbruk — de enda som enligt min mening ha framtiden för sig, förutsatt att de räddas ur det nuvarande nödläget — borde jämföras med kostnaderna för därå nedlagt arbete och räntan å det i jordbruket, dess åbyggnader, kreatur, redskap och inventarier bundna kapitalet. En jordbruksstatistik, som på angivna sätt går till grunden av det hela, är den vi nu sakna men ovillkorligen behöva. Därav skulle helt säkert framgå, huru överdrivna åsikterna om jordbrukets ekonomiska bärighet för närvarande äro i vissa kretsar och huru ytterst grannliga frågan är, om jordbruket i vårt land verkligen tål större skattetunga. Men statistiken eller utredningen skulle också helt säkert anvisa vägar och medel för åstadkommandet av bättre förhållanden och utvecklingslinjer, varefter man sedan tryggt kunde leda egnahemsrörelsen framåt utan synnerlig risk att i framtiden få bakslag.

Den fråga, jag nu i korthet berört, synes mig vara av så stor vikt, det jag ej tvekar uttala, att den är vår största sociala, den grundläggande för allt socialt arbete i detta land. Tyvärr har den kommit sist i räkningen. Det måste vara en bakvänd ordning att arbeta för skapandet av nya egna hem efter ett system, som oförtydligt är sjukt, och ej först ha undersökt och klargjort, hur de redan befintliga egna hemmen skola ryckas upp från det nuvarande nödläget till en ståndpunkt, där trygghet för framtiden kan skönjas.

Den oupphörliga ökningen av statsskulden, den i oroväckande grad stigande statsbudgeten, de stora krav, som i en snar framtid komma att ytterligare ställas på densamma, samt myndigheternas tendens att vid jordbrukstaxeringarna oupphörligt öka jordbrukarnas bördor mana också till att undersöka, hur det verkligen hänger ihop med den svenska jordbruksekonomin överhuvud taget.

Jag ber till sist få hänvisa till en intressant broschyr i detta ämne, särskilt med hänsyn taget till egnahemsrörelsen, av jordbrukskonsulenten i Örebro län Herman Flodqvist: »Några tankar i egnahemsfrågan». Örebro 1912.»

Frågan om det svenska jordbrukets uppblomstring och utveckling öppnar för statsmakterna såväl som för den enskilde ett rikt arbetsfält, där uppgifternas mångfald lika litet som deras svårighet får verka avskräckande, utan alla goda uppslag omsorgsfullt böra tillvaratagas. Ur denna synpunkt anser utskottet, att motionärens förevarande fram-

Utskottet.

ställning obestriddligen förtjänar intresse och beaktande, icke blott med avseende fäst vid den varma omtanke om vår modernärings framtid, som därutinnan kommit till uttryck, utan ock med hänsyn till den sakliga innebörden av hans uttalanden. Dessa innehålla onekligen, bortsett från en kanske alltför stor benägenhet att framhäva vissa brister och skuggsidor, i väsentliga delar icke obefogade erinringar rörande den svenska jordbruksnäringens ställning och villkor. I likhet med motionären torde man äga rätt att beträffande flertalet av vårt lands jordbruk, de mindre icke undantagna, uppställa det önskemålet, att de i allmänhet kunde lämna sina ägare eller brukare en avsevärt högre avkastning, än vad nu är förhållandet. Att möjligheten av ett sådant uppsving på det närmaste sammanhänger med de av motionären i främsta rummet framhållna frågorna om det svenska jordbrukets ekonomi och de jordbrukande klassernas levnadsförhållanden, torde ock utan vidare vara klart.

Ifrågasätts kan emellertid, huruvida verkligen motionärens yrkande på utredning i berörda hänseenden innehåller något väsentligt nytt uppslag eller några av statsmakterna hittills förbisedda synpunkter. Det förhåller sig nämligen så, att statsmakterna redan föranstaltat om ett synnerligen omfattande och betydelsefullt utredningsarbete rörande för jordbruket viktiga ekonomiska och sociala frågor.

I dylikt hänseende uppräknar motionären själv sådana, enligt utskottets mening, för det föreliggande ämnet synnerligen betydelsefulla utredningar, som den nu pågående angående jordbrukets avsättningsmöjligheter, den redan i det väsentliga slutförda utredningen angående lämpligaste sättet att ordna jordbrukets kreditförhållanden och det för utvecklingen av Norrlands möjligheter även på jordbrukets område så värdefulla av Norrlandskommittén avgivna betänkandet. I förbigående antyder motionären vidare, att utredning företagits rörande torparnas levnadsförhållanden, samt att slutligen egnahemsfrågan är föremål för statsmakternas uppmärksamhet. I avseende å den förra frågan vill utskottet erinra, att resultatet av de för densamma tillkallade sakkunnigas utredning numera föreligger i ett den 6 maj 1911 avgivet betänkande, däri åtskilliga åtgärder, speciellt i lagstiftningsväg, föreslagits i syfte att råda bot för en del missförhållanden samt i allmänhet tillgodose och främja torpareklassens rätt och bästa. Denna fråga är sålunda för närvarande under regeringens prövning. Vidkommande åter egnahemsfrågan, är densamma i sin helhet ställd under utredning, i det att chefen för jordbruksdepartementet enligt nådigt bemyndigande den 20 januari 1911 lämnat i uppdrag åt sakkunniga personer att verkställa

utredning av egnahemsfrågan samt utarbete förslag dels till de förändringar i gällande bestämmelser för statens egnahemslånerörelse, som på grund av vunnit erfarenhet kunna beläggas önskvärda, dels ock till de ytterligare åtgärder, som från statens sida kunna vidtagas för att underlätta och befördra egnahemsbildningen.

I samband med den gjorda uppräknigen av igångsatta utredningar antydes i motionen, huruledes staten, landsting och hushållningssällskap vidtagit åtgärder för det mindre jordbrukets höjande. Utskottet finner det för sin del uppenbart, att ett flertal sådana åtgärder äga den för jordbruket synnerligen stora ekonomiska betydelse, att de icke böra lämnas ur räkningen vid bedömandet av det allmännas verksamhet för det i motionen angivna syfte. Härvidlag bör då i främsta rummet framhållas den omfattande, för den jordbrukande befolkningen avsedda upplysningsverksamhet, som med statsmedel understödes, och som måste anses innebära ett oeftergivligt villkor för ett allmännare materiellt uppsving på jordbrukets, icke minst småbrukets område. År efter år anslår numera det allmänna allt högre belopp, avsedda att användas till att på olika vägar meddela undervisning i och sprida kunskaper om jordbrukets och dess många binäringars rationella bedrivande. Och det allmännas insatser i ifrågavarande syfte hava icke inskränkts till lantbruksundervisningen i egentlig mening, utan uppmärksamhet har i allt större omfattning ägnats åt vägledningsarbete av mera praktisk natur. I sådant hänseende vill utskottet erinra om den företrädesvis för de mindre jordbrukarna betydelsefulla verksamhet, som anförtrotts åt med skilda uppgifter verkande konsulenter, stipendiater och vandringsskolelärare. Ett särskilt framhållande förtjänar även det för det praktiska jordbrukets idkare avsedda och av dessa med livligt intresse omfattade försöksväsende, som, med stöd av stat, hushållningssällskap och andra för jordbruket verksamma korporationer, efter hand framvuxit i vårt land, allt efter som vikten allt mera gjort sig gällande för lantbruksnäringen att söka tillgodogöra sig resultaten av de vetenskapliga forskningarna på sådana områden, som beröra jordbruket och dess binärningar. Från och med år 1907 har jordbruksförsöksväsendet i den med statsmedel upprättade centralanstalten för försöksväsendet på jordbruksområdet erhållit en ledande och sammanhållande medelpunkt. En liknande, genom anställande av experimentella undersökningar för lant- hushållningen betydelsefull upplysningsverksamhet utföres av de utav föreningar och hushållningssällskap med bidrag av statsmedel understödda inrättningar i skilda delar av landet, vilka avse såväl odling och

förädling av utsäde, mosskultur försök och dylika produktiva jordbruksändamål, som kontroll av foder- och gödningsmedel.

Men den mångsidighet och grundlighet, som numera präglar den svenska jordbrukspolitiken, har även i andra avseenden medfört anslagsbehov, som blivit i stor utsträckning tillgodosedda. Så till exempel har den växande insikten om småbruks- och egnahemsrörelsens ekonomiska och sociala betydelse föranlett staten att, vid sidan av det igångsatta utredningsarbetet rörande samma fråga, även direkt ekonomiskt genom betydande anslag till egnahemslån såväl som till en planmässigt ordnad jordförmedling söka medverka till bildandet av egna hem. Och beträffande redan befintliga småbruk har den erfarenhet, som numera vunnits om premieringssystemets lämplighet såsom medel att åstadkomma förbättringar i avseende å jordens bruk och skötsel, givit anledning till att genom rikliga anslag till premiering av mindre jordbruk och mindre odlingsföretag söka sporra de enskilda småbrukarna till ansträngningar för uppnående av så gynnsamma resultat som möjligt. Ett annat för jordbruksekonomien synnerligen viktigt område, där staten alltsedan år 1911 lämnat ett värdefullt understöd, är åtgärderna för främjandet av en ordnad bokföring vid mindre jordbruk. Då en sådan bokföring tydligen är av största intresse för frågan om jordbrukets avkastning, såväl i avseende å slutresultatet som de särskilda driftåtgärdernas ekonomiska betydelse inbördes, men insikten härom näppeligen torde hava i önskvärd omfattning vunnit insteg hos de mindre jordbrukarna, torde man vara berättigad fästa stora förhoppningar vid det allmännas sålunda påbörjade verksamhet för denna angelägenhet.

Emellertid synes motionären, samtidigt som han giver sitt erkännande åt dessa åtgärders ävensom de av honom omnämnda utredningarnas betydelse, likväl vilja fränkänna desamma egentligt värde för vad han förklarar vara huvudföremålet för sin framställning, nämligen »jordbruksnäringens ekonomi i och för sig». Han gör nämligen gällande, att allt vad som sålunda åtgjorts, skulle röra sig endast vid sidan av och omkring denna sakens kärnpunkt. Anmärkningsvärt är ju då att motionären, oaktat sitt sålunda tydligt tillkännagivna tvivel på specialutredningars värde för förevarande syfte, dock funnit sig föranledd att låta motionen utmynna i ett utredningsyrkande, som varken formellt eller sakligt inskränkts till att omfatta blott nämnda huvudfråga. Såsom föremål för den av honom begärda utredningen och riktlinjer för densamma angiver ju motionären icke blott jordbrukets ekonomi i och för sig utan ock vissa därmed samhöriga ämnen nämligen: de jordbrukande klassernas levnadsförhållanden, möjligheten av dessa klassers bibehållande

vid jordbruket och egnahemsrörelsens fortsatta utveckling, varjämte han framhåller nödvändigheten av en omfattande och grundlig jordbruksstatistik med uppgift att ingående belysa frågan om det svenska jordbrukets, enkannerligen småbrukets, ekonomiska bärighet. Det av motionären härmed utstakade utredningsprogrammet innebär emellertid icke några som helst nya uppslag. Sålunda har ju utskottet redan beträffande egnahemsfrågan påvisat hurusom utredning pågår, och likaledes att en sådan redan slutförts beträffande en viktig kategori av lantarbetarna, nämligen torparna. Men även andra av de frågor, som motionären framhållit såsom betydelsefulla för hans huvudsyfte, äro eller hava varit föremål för officiell utredning.

Vad först angår frågan om de jordbrukande klassernas levnadsförhållanden, anhöll som bekant redan 1907 års Riksdag om en utredning rörande lämpligaste sättet för åstadkommande av en statistisk undersökning angående dessa förhållanden samt framläggande för Riksdagen av de förslag, som av utredningen kunde anses påkallade. I riksdagsskrivelsen betonades uttryckligen, att de arbetarstatistiska undersökningar, vilka redan förut påginge inom kommerskollegium, avseende en fortlöpande socialstatistik av allmän art, endast mera ytligt och i fråga om några få förhållanden sysselsatte sig med lantbruksarbetarna. För fyllande av denna brist erfordrades enligt Riksdagens mening ett statistiskt material, ägnat att giva en i alla avseenden, såvitt möjligt, fullständig inblick i de förhållanden, varunder hithörande arbetargrupper levde och verkade. I anledning av denna Riksdagens skrivelse utarbetades inom kommerskollegium med biträde av tillkallade sakkunniga en av Kungl. Maj:t och Riksdagen år 1910 godkänd plan för försöksundersökningar på det ifrågavarande området, vilka undersökningar, sedan Riksdagen därtill anslagit medel, oförtövat vidtogo under åt kollegium anförtrodd ledning. Enligt den fastställda arbetsplanen skulle i första rummet komma till utförande en årligen upprepad utredning angående arbetartillgång, arbetstid och arbetslön inom Sveriges jordbruk, och redan för åren 1910 och 1911 föreligga nu såsom första ledet i serien av lantarbetarstatistiska undersökningar publicerade upplysningar rörande förenämnda trenne frågor, vilka upptagits till behandling på grundvalen av ett synnerligen omfattande primärmaterial. Dessutom skola, enligt planen, verkställas dels en allmän översikt över lantbrukets allmänna sociala fysiologi och dels regelbundet återkommande mera ingående utredningar rörande vissa närmare specificerade förhållanden, vilka samtliga synnerligen nära torde beröra förevarande ämne.

Det torde dessutom förtjäna anmärkas, att vid sidan av denna lantarbetarstatistik i egentlig mening finnes ett ganska avsevärt på olika vägar sammanbragt material, ägnat att belysa särskilda för våra lantarbetare betydelsefulla spörsmål. Därvid komma främst i betraktande vissa delar av Sveriges officiella statistik, i det att såväl jordbruks- som befolkningsstatistiken erbjuda nödvändiga utgångspunkter för alla strävanden att klargöra en inom jordbruksnäringen sysselsatt befolkningsgrupps arbets- och levnadsvillkor. Ytterligare har, såsom ovan berörts, kommerskollegii fortlöpande socialstatistik redan upptagit till behandling ett flertal även för lantbruksbefolkningen aktuella ekonomiska och socialpolitiska frågor. Den av kommerskollegium omhänderthavda regelbundna statistiken över livsmedelsprisen och deras förändringar bidrager naturligtvis ock att bringa klarhet i ett även för landsbygdsbefolkningen synnerligen viktigt spörsmål. Slutligen torde här ock lämpligen böra erinras om de officiella publikationer rörande jordbrukets kooperationsrörelse, som offentliggjorts av jordbruksdepartementet och lantbruksstyrelsen. Denna rörelse torde nämligen kunna medföra en djupgående omgestaltning av jordbrukets ekonomiska organisation och följaktligen av såväl småbrukares som lantarbetares levnadsförhållanden.

Det allra närmaste sammanhang med den nu berörda äger tydligen den likaledes av motionären såsom särskilt betydelsefull framhållna frågan om möjligheten av att vid jordbruket bibehålla den jordbrukande befolkningen. Även denna fråga är emellertid föremål för statsmakternas livliga intresse. För närvarande pågår en stort planlagd officiell undersökning, som på ett uttömmande sätt och ur de mest olika synpunkter sysselsätter sig med såväl emigrationen som den pågående folkomflyttningen från landsbygden till den inhemska industrien och städerna. Såsom bilagor till emigrationsutredningens i en nära framtid väntade betänkande hava redan publicerats synnerligen uppmärksammade och värdefulla undersökningar rörande vissa hithörande spörsmål.

I detta sammanhang torde ock böra erinras om det av chefen för jordbruksdepartementet enligt nådigt bemyndigande den 2 december 1910 åt docenten N. R. Wohlin såsom sakkunnig person lämnade uppdrag att närmare undersöka och studera de åtgärder, som i vissa främmande länder vidtagits för att kvarhålla allmogen vid jordbruket. Detta uppdrag innefattar ock — något varom motionären synes hava varit okunnig, då han flyktigt antytt tillvaron av en sådan utredning — undersökning av vissa för bondeklassen även i vårt land betydelsefulla ekonomiska förhållanden samt utredning angående de åtgärder, som ur de sålunda

granskade synpunkterna kunna vara av behovet påkallade för det svenska bondeståndets stärkande och bevarande.

Vidkommande motionärens önskemål om en ingående statistisk belysning av jordbruksnäringens ekonomiska förutsättningar samt den förmenta bristen på en egentlig jordbruksstatistik i vårt land, vill utskottet erinra, att Sverige ägt en officiell jordbruksstatistik alltsedan år 1865, då uppdrag lämnades dels för hushållningssällskapen att årligen insamla, granska och sammandraga uppgifter för en sådan statistik, samt dels för statistiska centralbyrån att såsom bidrag till Sveriges officiella statistik utgiva detta i sammandrag insända material. Obestriddligen har dock denna jordbruksstatistik lidit av vissa betänkliga brister, vadan dess reformering länge varit ett på dagordningen stående spørsmål, som emellertid nu torde hava funnit en, såsom väl får antagas, tillfredsställande lösning. Sedan nämligen den så kallade statistiska kommittén den 30 maj 1908 till Kungl. Maj:t avgivit den del av sitt betänkande, som avser jordbruksstatistiken och som innebär en genomgripande omläggning därav i syfte att ernå största möjliga planmässighet och likformighet samt en grundlig förbättring av insamlingsmetoderna, avseende att åt det insamlade materialet skänka en mera detaljerad rikhaltighet och en högre grad av tillförlitlighet, har Riksdagen under nästlidet år på Kungl. Maj:ts förslag beviljat anslag till insamling av jordbruksstatistiska uppgifter i huvudsaklig överensstämmelse med de av kommitterade angivna grunder. Denna reformerade jordbruksstatistik torde enligt utskottets mening besitta de bästa förutsättningar även för dess i motionen formulerade uppgift att bilda en säker grundval för bedömandet av egnahemslägenhetens och andra mindre jordbruks ekonomiska bärighet.

Återstår slutligen den i motionen påyrkade utredning rörande frågan om det svenska jordbrukets ekonomi i och för sig. Under förutsättning att motionären, såsom det vill synas, ifrågasätter en särskild vid sidan av de nu omförmälda specialutredningarna verkställd utredning av berörda fråga, finner sig utskottet böra framhålla, att han icke, något som torde ligga i sakens egen natur, preciserat frågans innebörd på ett sådant sätt, att densamma skulle kunna bliva föremål för en till praktiska åtgärder syftande undersökning. Frågan om jordbrukets ekonomi är nämligen av så komplicerad beskaffenhet, att densamma över huvud taget icke torde kunna skärskådas såsom en för sig fristående fråga. Den består av en mångfald andra frågor och faktorer av ekonomisk, social, näringspolitisk, skattepolitisk och annan natur, och det spørsmål, som motionären åsyftar att genom utredningen främst få

besvarat, nämligen huruvida det svenska jordbruket i och för sig är bärkraftigt och huru detsamma lämpligen bör finansieras, torde med säkerhet ej, i den mån sådant över huvud taget är möjligt, kunna uttömmande och allsidigt besvaras utan noggrann kännedom om samtliga hithörande förhållanden. Är det åter motionärens mening, att frågans utredning skulle ingå såsom ett led i de övriga av honom begärda utredningarna, vilkas uppgift huvudsakligen skulle vara att medelbart tjäna motionärens huvudsyfte, vill utskottet erinra om det allsidiga och fortlöpande utredningsarbete, som blivit av statsmakterna igångsatt. Detta kommer givetvis, så som detsamma är planlagt och påbörjat, att lämna synnerligen värdefulla synpunkter för frågan om de principer, som för svensk jordbruksekonomi böra vara grundläggande.

Med åberopande av vad sålunda anförts, finner sig utskottet böra hemställa,

att förevarande motion icke må till någon Riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 10 april 1913.

På jordbruksutskottets vägnar:

D. PERSSON i Tällberg.

Närvarande: herrar Persson, Tamm, frih. De Geer, Paulson, Lindblad, Pers, Ericsson, Lundell, Nilsson i Kabbarp, Barthelson, frih. Gyllenstierna, Bosson, Tysk, Olausson och Nilsson i Linnås.

Reservation

av *A. Pers.*